

Intersexuálne športovkyne ako hnacia sila transnacionálnej ochrany ľudských práv

Svák, J.*

SVÁK, J.: Intersexuálne športovkyne ako hnacia sila transnacionálnej ochrany ľudských práv. *Právny obzor*, 106, 2023, č. 6, s. 543 – 566. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.6.04>

Intersex sportswomen as a driving force of transnational human rights protection.

In the case of the intersex sportswoman Caster Semenya, the European Court of Human Rights expanded its jurisdiction in the field of extraterritorial jurisdiction in an extensive manner. In essence, it was an assessment of the criteria for defining separate female and male competitions in athletics. The applicant was a citizen of the Republic of South Africa, the defendant was a civil society organization established under the legal order of Monaco, the arbitration body was a civil society organization established in Switzerland, while the impact of the interference with human rights had a global dimension and was related to the application of the rules of sports competitions in athletics all over the world. By canceling these rules, the European Court not only intervened for the first time in the autonomy of sport to such an extent but opened the door to the transformation of the international regional system for the protection of human rights into a transnational body of this party. The article is critical of the interference in the autonomy of sport and at the same time points to the judicial activism in expanding its extraterritorial jurisdiction.

Key words: human rights, extraterritorial jurisdiction, transnationalization of human rights protection, autonomy of sport

Expozícia

Skôr narodení si veľmi dobre pamätáme časy, keď mnohým z nás vyhrkli z očí slzy šťastia nad triumfami našich (v tom čase) československých športovkýň na olympijských hrách či majstrovstvách sveta v atletike. Ved' doteraz je jedna z nich držiteľkou svetového rekordu v behu na 800 metrov, čo sa už asi tak skoro žiadnej slovenskej atlétke či atlétovi nepodarí. Vôbec nám neprekážali posmešky novinárov zo Západu, ktoré sme spájali so závisťou. Týmto spomienkami len navodzujem atmosféru k veľmi vážnej téme súčasnosti z oblasti tzv. genderovej politiky, ktorá sa trúsi zo salónov politikov do všetkých oblastí života spoločnosti vrátane športu a práva, keďže aj šport je organizovaný právnymi pravidlami.

Bezprostredným impulzom¹ k napísaniu tohto zamyslenia bol životný príbeh *Caster Semenyaovej*, slávnej, ale zároveň aj tragickej postavy dejín svetovej atletiky v tomto tisíc-

* Prof. JUDr. Ján Svák, DrSc., Právnická fakulta UK v Bratislave.

¹ Nie na druhom mieste podnetom k napísaniu tohoto príspevku je posolstvo prípadu otravy „novičokom“ v Londýne ruského disidenta Alexandra Valterovičova Litvineka, pričom v rozhodnutí *Carter proti Rusku* (z 21. septembra 2021, č. 20914/07) rozhodol Európsky súd pre ľudské práva o porušení práva na život Ruskom ako vtedy členským štátom Rady Európy. Bližšie k tomu pozri SVÁK, J. Kam siaha extraterritoriálna zodpovednosť štátu za porušenie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. In *Justičná revue*. Roč. 73, 2021, č. 12, s. 1517 – 1523. Ďalším impulzom sú nepochybne aj úvahy o možnej medzinárodnoprávnej zodpovednosti Ruska za pôsobenie vojensky zorganizovaného občianskeho združenia tzv. wagnerovcov ako osoby súkromného práva s následkami svojho konania na území iného štátu.

ročí.² Aj ona zbierala úspechy na tzv. stredných bežeckých vzdialenostiach, kde úspech v športovej súťaži ovplyvňuje sila, ktorou ovplyvujú z hľadiska genetického viac muži ako ženy. Víťazstvá dosahovala aj vďaka geneticky podmienenému zvýšenému testosterónu ako primárnemu zdroju jej fyzických benefitov. Podozrenia z jej pohlavnej identity boli vyvrátené nielen zákonom (v matrike má uvedené od narodenia ženské pohlavie), svojou subjektívnou rodovou identitou (otvorene sa hlási k svojmu ženskému pohlaviu), ale aj overením jej pohlavia po víťazstve v behu na 800 metrov na majstrovstvách sveta v Berlíne v roku 2009.

S narastajúcimi úspechmi tejto atlétky sa zvyšovali protesty ostatných jej súperiek a zásadnejším spôsobom musela zasiahnuť aj svetová atletická federácia („IAAF“, v súčasnosti *World Athletics*). Atlétka bola upozornená, že v nasledujúcich pretekoch bude musieť znižovať hladinu testosterónu,³ aby mohla zakľaknúť do štartovacích blokov pri súťažení v jej obľúbených bežeckých disciplínach od 800 metrov do 3 000 metrov. Okrem toho boli IAAF menené aj pravidlá niektorých atletických súťaží zabráňujúce účasti hyperandrogénnych športovkýň na pretekoch. Tieto však narazili na rozhodnutie medzinárodného Športového arbitrážneho súdu (CAS) so sídlom v Lausanne vo veci *Dutee Chand proti Atletickej federácii Indie* (z 24. júla 2015, č. 2014/A/3759).⁴ V predbežnom opatrení CAS pozastavil na dva roky účinnosť vtedy platným pravidlám povolujuúcim súťaženie v kategórii žien osobám s limitom hornej hranice testosterónu z dôvodu, že nie je dostatočne vedecky preukázaná súvislosť medzi športovým výkonom a hladinou testosterónu v tele atlétky. Počas týchto dvoch rokov mala IAAF povinnosť hodnoverne preukázať reálnu výhodu žien s hyperandrogenizmom oproti iným ženám s normálnou hladinou testosterónu.

V zmysle tohto rozhodnutia CAS vydala 23. apríla 2018 IAAF nové pravidlá na určovanie podmienok pre zaradenie športovcov do kategórie žien (DSD), v ktorých opätovne uviedla, že hladina testosterónu cirkulujúca v telách športovcov je kľúčovým kritériom na zaradenie do kategórie muž alebo žena.⁵ Pani Semenyaová tieto pravidlá od-

² Pre nevelkú skupinu tých, ktorí nevnímajú šport ako súčasť dejín „chlieb a hry“, uvádzam, že ide o juhoafrickú atlétku, ktorá na bežeckých tratiach v rozmedzí od 800 metrov do 3 000 metrov získala zlaté medaily na olympijských hrách v Londýne (2012) a Riu de Janeiro (2016) a je trojnásobnou majsterkou sveta v atletike, niekedy označovanej ako „Fahkej“.

³ Na základe súčasných vedeckých poznatkov je preukázané, že v čase puberty testosterón cirkulujúci v telách chlapcov je vyšší ako u dievčat, čo spôsobuje u chlapcov väčší rast svalov a silu kostí. Produkcia chlapčenských semenníkov je 7 miligramov denne, kým u dievčat (testosterón produkujú ich vaječníky a nadobličky) len 0,25 miligramov. Testosterón sa tak stáva podľa odborníkov primárnym zdrojom fyzických výhod športovcov a spôsobuje tak prirodzený rozdiel v športovej výkonnosti medzi mužmi a ženami, čo je aj dôvodom na vytvorenie osobitných súťaží (kategórií) pre mužov a ženy vo väčšine športových odvetví a osobitne v atletike.

⁴ Dutee Chandová je indická atlétka špecializujúca sa na beh na 200 a 400 metrov, ktorá sa zúčastnila na juniorských majstrovstvách Ázie, kde jej bola nameraná vysoká hladina testosterónu v jej tele.

⁵ V bode 1.1.ii) DSD sa uvádza, že „vzhľadom na to, že od puberty sú muži spravidla značne zvýhodnení v porovnaní so ženami z pohľadu veľkosti a sily, najmä v dôsledku výrazne vyššej hladiny cirkulujúceho testosterónu aj z pohľadu potenciálneho vplyvu týchto rozdielov na športový výkon, sa všeobecne uznáva, že vzájomná súťaž medzi športovcami a športovkýňami by nebola spravodlivá a relevantná a mohla by odradiť ženy od účasti na športovom súťažení“.

mietla rešpektovať, pretože by ju (podľa nej) nútili podstúpiť hormonálnu terapiu (nie sú celkom známe jej možné vedľajšie účinky) s cieľom znížiť jej prirodzenú hladinu testosterónu, aby sa mohla zúčastniť na športových súťažiach v atletike. Zároveň iniciovala konanie na CAS, ktorým (podporila ju v tom aj Juhoafrická atletická federácia) chcela znefunkčnit' DSD. V tomto prípade a na rozdiel od rozhodnutia vo veci *Dutee Chand* sa však CAS priklonil k IAAF a ponechal v platnosti DSD. Pani Semenyaová proti tomuto rozhodnutiu CAS podala sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva (ESLP).

Predmetná sťažnosť vyvoláva tak, zjednodušene povedané, procesnoprávne, ako aj hmotnoprávne otázky spojené s tým, že:

- o rozhodnutie bol požiadany európsky regionálny systém ochrany ľudských práv, pričom sťažovateľkou bola občianka Juhoafrickej republiky, žalovaným subjektom bolo občianske združenie fungujúce podľa monackého právneho poriadku, arbitrážnym orgánom bolo občianske združenie založené vo Švajčiarsku a predmetom sporu boli DSD ako celosvetové pravidlá atletických športových súťaží, čo vyvoláva otázky spojené s transnacionálnou ochranou ľudských práv (I.),
- vecným problémom bolo zabezpečenie spravodlivosti a objektívnosti športových súťaží, v ktorých dominuje sila, kde príroda obdarila mužov väčšou silou vďaka zvýšenej produkcii testosterónu, avšak v prípade intersexuálnych športovkyň je práve tento testosterón produkovaný tak ako u mužov, pričom tieto športovkyne sú podľa zákona ženy a cítia sa aj ženami, „len“ majú v športovej súťaži výhodu, ktorá diskriminuje ostatné ženy (zbavuje ich fakticky šance zvíťaziť v silových športoch, kde ich súperkami sú intersexuálne športovkyne) a demotivuje ich profesionálne športovať a vykonávať tak svoje povolanie (II.).

1. Transnacionálna ochrana ľudských práv

Obdobie po postmoderne predstavuje aj určité vyhranenie voči už klasickým postmoderným prejavom spojeným predovšetkým s pluralitou a paralelnosťou rôznych názorov, ale aj právnych poriadkov. Snaha po „uprataní“ tohto (aj) právneho neporiadku môže mať viaceré podoby a pri ľudských právach je na prvý pohľad najjednoduchšou cestou návrat k univerzálnosti ako ich znaku aj základnému princípu ich existencie a fungovania. Kým postmoderná doba priniesla paralelné štruktúry a rôzne formy a spôsoby inštitucionálizácie ich ochrany,⁶ tak súčasná doba prináša rôzne pokusy

⁶ Len v rámci Slovenska ako členského štátu Európskej únie, Rady Európy, OSN a zmluvného štátu takmer všetkých medzinárodných dohôdov tak vznikol paralelný pentálny systém (s permanentnou snahou o vytvorenie určitej hierarchizácie):

- vnútroštátny (stelesňované najmä Ústavným súdom SR),
- regionálny (Európska únia),
- medzinárodnoregionálny (Rada Európy),
- medzinárodnouniverzálny (OSN),
- medzinárodný (špecializované medzinárodné zmluvné systémy, ktoré sú vytvárané buď na pôde OSN, alebo aj mimo nej).

o vytvorenie transnacionálneho systému, ktorý by viedol ani tak nie k vytvoreniu svetového súdu,⁷ ako skôr k vytvoreniu transnacionálnych záruk ochrany ľudských práv porušovaných v rámci globálnych systémov, pričom bazálnym jadrom sa môžu stať regionálne medzinárodné sudy pre ľudské práva s ambíciou byť „živým nástrojom“ medzinárodného práva. Najsmelším z trojice potenciálnych nadnárodných súdov sa, popri Medziamerickom súde pre ľudské práva (IACtHR) a Africkom súde pre ľudské práva a práva národov (ACTPHR) regionálnych medzinárodných súdov, stal Európsky súd pre ľudské práva (ESLP). Priaznivým podhubím je aj stále sa rozrastajúca sieť nadnárodných mimovládnych organizácií s rôznou (a často aj pochybnou) legitimitou na poli ochrany ľudských práv.⁸

Príčiny stroskotania ambiciózneho modelu vytvorenia Svetového súdu pre ľudské práva zhrnul I. de la Rasilla do štyroch skupín.⁹ Prvá vychádza z tradičného argumentu proti univerzálnosti ľudských práv, ktorým je „kultúrny relativizmus“¹⁰ spojený s kritikou „sprava“¹¹ i „zľava“.¹² Druhá vychádza z neúčinnosti aktuálnych univerzálnych systémov ochrany ľudských práv v dôsledku zásadných rozdielov medzi štátmi, ktoré vyplývajú z historického vývoja, kultúrnych tradícií a ekonomických možností krajín vo svete.¹³ Tretí typ kritiky zriadenia Svetového súdu pre ľudské práva je spojený s absenciou legitimity takéhoto súdu spojenou s predstavou dworkinovského sudcu Herkule-

⁷ Myšlienka vytvorenia univerzálného svetového súdu pre ochranu ľudských práv sa zrodila už pri príprave Všeobecnej deklarácie ľudských práv a bola stále nemej udržiavaná pri živote až do prijatia Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach v roku 1966. Oživená bola v súvislosti so 60. výročím prijatia Všeobecnej deklarácie ľudských práv najmä v prostredí švajčiarskeho ministerstva zahraničných vecí, kde bol vytvorený „panel“ odborníkov s úlohou pripraviť štatút globálneho súdu s jurisdikciou *ratione materiae* nad 21 zmluvami prijatými v gescii OSN a *ratione personae* nad ktorýmkoľvek štátom alebo akoukoľvek štátnou alebo neštátnou inštitúciou či organizáciou alebo združením uznávajúcim jurisdikciu tohto súdu. Pozri KOZMA, J., NOWAK, M., SCHEININ, M. *A World Court of Human Rights. Consolidated Statute and Commentary* (2010). Dostupné na: www.eui.eu>law>professors>scheinin.

⁸ Bližšie TORNQUIST-CHESENIER, M. NGO and International Law. In *Journal of Human Rights*. Roč. 3, 2004, 3, č. 2, s. 253 – 263.

⁹ RASILA, I. de la. The World Court of Human Rights. In *Human Rights Law Review*. Volume 19, č. 3, 2019, s. 585 – 603. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngz019>.

¹⁰ Bližšie SVÁK, J., GRÜNWALD, T. *Nadnárodné systémy ochrany ľudských práv. Štruktúra systémov a ochrana politických práv. I. zväzok*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019.

¹¹ Svetový súd pre ľudské práva sa, najmä v USA, považuje za hrozivú infiltráciu „plávajúceho“ medzinárodného práva do demokraticky vyváženého domáceho právneho poriadku. Pozri najmä POSNER, E. *The Twilight of Human Rights Law*. Oxford : Oxford University Press, 2014.

¹² Kritici „zľava“ vidia vo Svetovom súde pre ľudské práva nástroj buržoáznej depolitizácie a snahy bohatého Severu o zavedenie neokoloniálnych praktík na chudobnom Juhu. Bližšie GOLDER, B. Beyond redemption? Problematising the critique of human rights in contemporary international legal thought. In *London Review of International Law*. Roč. 2, č. 1, 2014, s. 77 – 114; CHIMNI, B. S. International Institutions Today: An Imperial Global State in the Making. In *European Journal of International Law*. Roč. 15, č. 1, 2004, s. 1 – 37.

¹³ TIGROUDJA, H. La création d' une Cour mondiale des droits de l' homme est-elle contra victima? Libres propos introductifs. In Frouville, O. de. (ed.), *Le système de protection des droits de l' homme des Nations Unies: présent et avenir*. Paris : Publications du Centre de recherche sur les droits de l' homme et le droit humanitaire. Université Panthéon-Assas, Paris 2, 2017.

sa, ktorý by viedol k vytvoreniu nadnárodnej juristokracie.¹⁴ Štvrtý argument je pragmatický a vychádza z negatívnych skúsení spojených s nedostatkom finančných zdrojov, pričom určité nádeje sú spojené s možnosťou prípadného zriadenia Ázijského súdu pre ľudské práva, ktorý by mohol byť transformovaný na Svetový súd pre ľudské práva. Vychádza sa tu práve z trendu rozširovania extrateritoriálnej jurisdikcie regionálnych medzinárodných súdov zriadených na ochranu ľudských práv založenej na ich evolučnej judikatúre, ktorá podľa niektorých kritikov už niekedy hraničí so súdnym aktivizmom,¹⁵ aj keď v prípade medzinárodných súdov je takéto označenie diskutabilné.¹⁶

V čom sú korene a príčiny transnacionalizácie ľudských práv a ich ochrany prostredníctvom regionálnych medzinárodných súdov zriadených na ochranu ľudských práv? Spočívajú v dvoch navzájom si protiúdiacich fenoménov, a to

- a) globalizácie ako objektívneho faktu spojeného z rozvojom ľudskej civilizácie;
- b) extrateritoriálneho spôsobu ochrany ľudských práv, ktorý má pôvod v judikatúre regionálnych medzinárodných súdov špecializujúcich sa na ochranu ľudských práv.

Jedným z výsledkov takéhoto vzájomného približovania týchto fenoménov je presun zodpovednosti za porušenie ľudských práv zo štátu ako primárneho porušiteľa ľudských práv na iné štáty či dokonca neštátne subjekty vrátane nadnárodných organizácií (nemusia ísť len o obchodné korporácie, ale napríklad aj o „svetové“ športové federácie).

¹⁴ Bližšie BÚRCA, G. de. Human Rights Experimentalism. European University Institute, Max Weber Programme, 2021/02. Dostupné na: www.cadmus.eui.eu/handle.

¹⁵ Pozri BOSSUYT, M. Judicial Activism in Strasbourg. In Wellens, K. (eds.) *International Law in Silver Perspective. Challenges Ahead*. Leiden : Brill/Nijhofs, 2015, s. 31 – 56, URBAITĚ, L. Judicial activism in the approach of the European Court of Human Rights to positive obligations of the state. In *Baltic Yearbook of International Law*. Roč. 11, 2011, č. 1, s. 211 – 238.

¹⁶ Najnovšie sa k takémuto označeniu vymedzili M. Bošnjak a K. Zajac, ktorí fakt sudcovskej tvorby práva oddeľujú od označenia súdnym aktivizmom, ktoré má skôr vnútroštátne korelácie. Skutočnosť rozrastajúcej sa sudcovskej tvorby práva na EŠLP vidia v kumulácii desiatich objektívnych faktorov, a to

- spôsob výkladu Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd („Dohovor“);
- prístup k Dohovoru ako k živému nástroju medzinárodného práva;
- stručná formulácia textu Dohovoru;
- vytvorenie konštrukcie pozitívneho záväzku;
- absencia precedenčnej doktríny alebo pomerne jednoduchá možnosť odklonu od pôvodnej judikatúry EŠLP;
- extrémne vysoký počet sťažností (v roku 2022 bolo prijatých 44 500 sťažností a EŠLP rozhodol v 4 168 prípadoch);
- fluktuácia sudcov EŠLP (od roku 1959 sa vystriedalo na EŠLP vyše 160 sudcov, kým na Najvyššom súde USA v rovnakom čase len 18, pričom v oboch prípadoch ide o bývalých sudcov);
- nedostatky vo vnútroštátnej legislatíve;
- medzištátna jurisdikcia EŠLP (v roku 2022 bolo prejednávaných 16 medzištátnych sťažností, ktoré sa väčšinou týkali ozbrojených konfliktov medzi Ruskom a Gruzínskom, Tureckom a Cyprom, Spojeným kráľovstvom a Írskom);
- autonómny význam pojmov obsiahnutých v Dohovore.

Naproti tomu hlavnými brzdami expanzívnej judikatúry EŠLP sú podľa M. Bošnjaka a M. Zajaca princípy subsidiarity, pomerne široká miera voľnej úvahy štátov, najmä v oblastiach, kde absentuje tzv. európsky konsenzus a napokon, ale nie v poslednom rade, súčasný trend postupného prechodu EŠLP z vecného preskúmania sťažností na procesné. Bližšie BOŠNJAK, M., ZAJAC, K. Judicial Activism and Judge-Made Law at the ECtHR. In *Human Rights Law Review*. Roč. 23, č. 3, 2023.

Ad a) Globalizácia premietajúca sa do všetkých oblastí života súčasnej svetovej civilizácie vďaka spontánnosti svojho vzniku a neúčinnosti jej postihnutia normami vnútroštátneho práva (teritoriálne obmedzenie tieto normy *a priori* vylučuje z možnosti právnej úpravy jedným štátom), ale aj medzinárodného práva (absencia efektívneho sankčného mechanizmu) sa vymyká kontrole ľudským spoločenstvom a človekom ako takým. Netýka sa to len ozbrojených konfliktov, kde globálny charakter v 20. storočí nadobudli vojny vedené štátmi (dve z nich boli aj pomenované ako svetové) či štátov proti nešťátnemu nepriateľovi (typickým je „svetový“ boj proti terorizmu), ale aj boja proti prírode (nepredvídateľné a nevyspytateľné pandémie, ako bol COVID-19) a za jej záchranu (ochrana životného prostredia, napríklad v súvislosti s tzv. globálnym otepľovaním). O globalizácii ekonomiky netreba ani osobitne hovoriť a šport nachádza svoje plné uplatnenie v rámci celosvetových olympijských hier či majstrovstiev sveta. Práve v nich sa oslobodzuje z pazúrov „biznisu“ a získanie olympijského vavrínu je niečím iným ako upečenie chleba, parafrázujúce smutno-slávne rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie vo veci *Bosman*.¹⁷

Globalizácia a s ňou spojené právne pravidlá sa celkom prirodzene dostávajú do prostredia chráneného ľudskými právami. Boj proti terorizmu (ale nielen proti nemu) sa vykonáva prostredníctvom právnych úprav (často aj bez nich) tajného sledovania elektronickej komunikácie každého a bez obmedzenia, ako to odhalili svedectvo a dôkazy poskytnuté Edwardom Snowdenom, ktoré sa následne objavili medzi kľúčovými argumentmi podanými sťažovateľmi (išlo spolu o 16 mimovládnych organizácií a novinárov) v prípade rozhodovanom aj Veľkou komorou ESLP vo veci *Big Brother Watch a ostatní proti Spojenému kráľovstvu* (z 25. mája 2021, č. 58170/13, 62322/14 a 24960/15).¹⁸

V súvislosti s ochranou životného prostredia stačí spomenúť tri rôzne podania na ESLP, v ktorých sťažovatelia namietajú nedostatočné opatrenia proti globálnemu otepľovaniu prijaté nielen „svojimi“ štátmi,¹⁹ ale všetkými, ktoré sa v medzinárodnom

¹⁷ Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie vo veci *Jean-Marc Bosman* (z 15. decembra 1995, č. C-415/93). Chápanie výkonu športovej činnosti ako každého iného povolania prevzal aj v ESLP v prípade *Semenyaová proti Švajčiarsku* (z 11. júla 2023, č. 10934/21), keď v bode 178 tohto rozsudku uviedol, že „nevidí dôvod, prečo by súdna ochrana mala byť pre profesionálnych športovcov nižšia ako pre osoby, ktoré vykonávajú konvenčnejšie povolania.“ Proti takémuto necitlivému a prázdnomu vysvetleniu ťažko nájsť logický protiargument, prečo futbalový klub s hráčmi platenými stonásobne vyššie prehrá s mužstvom, ktorého ročný plat všetkých hráčov spolu nedosahuje mesačný plat najmenej plateného hráča súpera.

¹⁸ V tomto prípade sa Veľká komora ESLP zaoberala jednak poskytovaním údajov získaných hromadným sledovaním žalovaným štátom, ktorý tieto údaje poskytol zahraničným spravodajským službám, a jednak prijímaním údajov žalovaným štátom o osobách, ktoré naopak získal z hromadného sledovania osôb zahraničných spravodajských služieb, najmä v tomto prípade išlo o spravodajské služby USA. K zásahu do ľudských práv v tomto prípade môže dôjsť už podaním žiadosti o takéto údaje a následne jeho prijatím a využívaním, čo vyžaduje od štátu prijatie zákona so zárukami proti zneužitiu týchto údajov. Prijatie jasnej zákonnej úpravy zodpovedajúcej požiadavkám Dohovoru si tiež vyžaduje aj mechanizmus predávania údajov získaných hromadným sledovaním spravodajským službám tretieho štátu.

¹⁹ V prípade *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz a ostatní proti Švajčiarsku* (č. 53600/20) sa sťažnosť týka plnenia záväzkov, ktoré prijalo Švajčiarsko v súvislosti s globálnym otepľovaním na základe Parížskej dohody o klíme z roku 2015 (COP21), ktorej cieľom je obmedziť nárast priemernej teploty na planéte výrazne pod 2 °C elzia v porovnaní s predindustriálnou úrovňou. Sťažovatelia namietali, že Švajčiarsky najvyšší súd zamietol ich k tomu smerujúcu žalobu z dôvodu, že nie sú dostatočne dotknutí vo svojich právach garantovaných

dohovore zaviazali prijímať v rámci spoločenstva štátov, ako to bolo v prípade *Duarte Agostinha a ostatní proti Portugalsku a 32 ostatným štátom* (č. 39371/20).²⁰ Vo všetkých troch prípadoch bola vec vzhľadom na jej závažnosť postúpená na rozhodnutie Veľkej komore EŠLP.

V neposlednom rade možno uviesť ako príklad globálneho javu, prejavujúceho sa v „bohatších“ štátoch sveta, stále trvajúce mohutné vlny migrácie, ktoré sú často spájané s ozbrojenými konfliktmi (nielen však s nimi a sú aj dôsledkom rozporu medzi chudobným Juhom a bohatým Severom) a vyžadujú si nadnárodné akcie a spojenectvá viacerých štátov, pričom rozhodnutie súvisiace s migráciou v jednom štáte nepochybne zasiahne aj viaceré iné štáty, napríklad nárastom počtu migrantov na ich území.

Ad b) Globalizácia zasiahla aj do klasického modelu ochrany ľudských práv, ktorý bol založený na jednoduchom vzorci, kde zodpovedným bol štát a oprávneným subjektom osoba, do ktorej ľudských práv zasiahli orgány verejnej moci tohoto štátu. Tento model sa aj zásluhou globalizácie a jej prejavov začal rozpadáť, a to tak na strane zodpovedného subjektu, ako aj na strane poškodenej osoby. Pripustenie horizontálneho efektu pôsobenia ľudských práv a zavedenie tzv. pozitívneho záväzku štátu rozšírilo zodpovednosť štátu nielen na konanie jej verejnoprávných orgánov, ale aj za ich nečinnosť, či dokonca za umožnenie porušenia ľudských práv subjektmi súkromného práva. Globalizácia zasa rozšírila zodpovednosť štátu aj za porušenie ľudských práv, ku ktorým môže dôjsť na základe konania iných štátov, resp. zodpovednosť štátu za následky konania svojich orgánov, ktoré sa prejavujú na území cudzích štátov. Na postihnutie tejto zodpovednosti štátu sa postupne kreoval inštitút extrateritoriálnej pôsobnosti medzinárodných zmlúv na ochranu ľudských práv, ktorú, z hľadiska zodpovednosti členského štátu predmetnej medzinárodnej zmluvy, možno rozdeliť na:

b₁) extrateritoriálnu zodpovednosť za porušenie ľudských práv na území iného štátu spôsobenú orgánmi tohto iného štátu, resp. inými subjektmi pôsobiacimi na území tohto štátu;

b₂) extrateritoriálnu zodpovednosť za extrateritoriálne následky rozhodnutí „vlastných“ orgánov, a to tak verejnoprávných, ako aj subjektov súkromného práva.

Ad b₁) Extrateritoriálna zodpovednosť za porušenie ľudských práv na území iného štátu, ktoré spôsobili orgány tohto cudzieho štátu (nemusia ísť len o orgány verejnoprávnej moci, ale aj o súkromné osoby v prípade hrozby napríklad zo strany náboženských skupín, ktoré by sa dotknutej osobe chceli pomstiť za konvertovanie na kresťanskú vie-

Dohovorom a Dohovor nezaručuje *actio popularis*, a preto sťažovatelia mali svoje problémy riešiť nie súdnou cestou, ale politickými prostriedkami.

V druhom prípade *Carême proti Francúzsku* (č. 7189/21) sťažovateľ vo vlastnom mene a aj ako starosta obce žiada od francúzskych orgánov, aby prijali všetky vhodné opatrenia na obmedzenie emisií skleníkových plynov produkovaných síce na francúzskom území, ale s dosahom na globálne otepľovanie. Conseil d'Etat rozhodol, že sťažovateľ nepreukázal dostatočný záujem potrebný na súdny prieskum.

²⁰ Sťažovatelia namietali, že žalované štáty nedodržiavajú záväzky, ktoré im vyplývajú z Parížskej dohody o klíme (COP 21) z roku 2015. Vo svojej sťažnosti zdôraznili, že prijatie adekvátnych opatrení je naliehavé a žiadajú EŠLP, aby uznal spoločnú zodpovednosť štátov a oslobodil sťažovateľov od povinnosti vyčerpať všetky vnútroštátne prostriedky nápravy v každom žalovanom štáte.

ru), je už pomerne „stabilnou“ súčasťou transnacionálnej ochrany ľudských práv poskytovanej ESLEP, najmä v súvislosti s vydávaním či vyhostovaním cudzích štátnych príslušníkov do krajín ich pôvodu. Postupuje sa tu podľa tzv. Soeringovho pravidla,²¹ ktoré zabráňuje zmluvným štátom Dohovoru, aby vydávali, resp. vyhostovali osobu, ktorej v štáte, do ktorého má byť vydaná (vyhostená), napríklad hrozí mučenie, neľudské či ponižujúce zaobchádzanie v zmysle čl. 3 Dohovoru. Judikatúra ESLEP je v tejto oblasti veľmi rozsiahla a oproti pôvodnému trendu má v súčasnosti reštriktívnejší charakter.²²

Ad b₂) Extrateritoriálna zodpovednosť za extrateritoriálne následky rozhodnutí, resp. konaní „vlastných“ subjektov štátu môže vychádzať z previazanosti:

- územnej,

²¹ *Soeringovo pravidlo* je odvodené od ikonického (po všetkých stránkach, vrátane filmového spracovania tohoto prípadu ako vzorového príkladu justičnej vraždy, ktorú zažehnal práve ESLEP) prípadu *Soering proti Spojenému kráľovstvu* (zo 7. júla 1989, č. 14038/88), v ktorom išlo o vydanie sťažovateľa na základe dvojstrannej zmluvy medzi Spojeným kráľovstvom a USA o extradícii na trestné stíhanie do štátu Virgínia, kde sťažovateľovi za podozrenie zo spáchania dvojnásobnej vraždy hrozil trest smrti. Z pohľadu transnacionálnej ochrany ľudských práv nebude na škodu pripomenúť kľúčové časti rozsudku o extrateritoriálnej pôsobnosti Dohovoru. V bode 86 rozsudku ESLEP uviedol: „Článok 1 Dohovoru, ktorý ustanovuje, že ‚Vysoké zmluvné strany priznávajú každému, kto podlieha ich jurisdikcii, práva a slobody uvedené v Hlave I‘, určuje najmä územné hranice pre dosah Dohovoru. Konkrétne záväzok, ku ktorému sa zaviazal zmluvný štát je obmedzený na ‚zabezpečenie‘ vymenovaných práv a slobôd osobám podliehajúcim ich vlastnej jurisdikcii“. Ďalej Dohovor neupravuje konanie štátov, ktoré nie sú jeho zmluvnými stranami, ani nie je prostriedkom požadujúcim od zmluvných štátov, aby ukladal dodržiavanie noriem Dohovoru iným štátom. Článok 1 nemožno chápať ako všeobecný princíp, že napriek povinnosti vydať osobu, zmluvný štát nemôže túto osobu vydať až kým sa neprevedčí, že podmienky, ktoré ju čakajú v krajine určenia sú v súlade so všetkými zárukami poskytnutými Dohovorom. Ako vláda Spojeného kráľovstva zdôraznila, účel vydania spočívajúci v zabránení unikajúcim páchatelom trestných činov vyhybať sa spravodlivosti nemožno ignorovať pri určovaní rozsahu aplikácie Dohovoru a jeho článku 3 zvlášť.

V tomto prípade je prirodzené, že Spojené kráľovstvo nemá žiadny vplyv na postup a opatrenia úradov štátu Virgínia, ktoré sú predmetom sťažnosti sťažovateľa. Je tiež pravdou, že v iných medzinárodných zmluvách citovaných vládou Spojeného kráľovstva – napríklad Dohovor OSN z roku 1951 o právnom postavení utečencov (článok 33), Európsky dohovor o vydávaní z roku 1957 (článok 11) a Dohovor OSN proti mučeniu a inému krutému, neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu z roku 1984 (článok 3) – sú problémy postúpenia osoby pod inú jurisdikciu, kde môžu nasledovať nežiaduce následky, vyjadrené výslovnou a špecificky.

Tieto úvahy však nemôžu zbaviť zmluvné strany zodpovednosti podľa článku 3 Dohovoru za všetky a akékoľvek predvídateľné následky vydania mimo ich jurisdikcie.“

²² Najlepším príkladom toho je rozhodnutie vo veci *D. proti Spojenému kráľovstvu* (z 2. mája 1997, č. 30240/96), kde sťažovateľ v terminálnom štádiu AIDS namietal proti vyhosteniu do krajiny svojho pôvodu, ktorou bol Ostrov Svätého Krištofa. Po porovnaní zdravotnej starostlivosti poskytovanej v Spojenom kráľovstve a tou, ktorú by mohol očakávať sťažovateľ na tomto karibskom ostrove (výsledkom by bolo väčšie utrpenie a podstatné skrátenie dĺžky jeho života) ESLEP rozhodol, že vyhostením by bol porušený čl. 3 Dohovoru z dôvodu nižšej úrovne poskytovania zdravotných služieb. Po tomto precedентnom rozhodnutí sa geometrickým radom rozšírili sťažnosti osôb s chorobou HIV najmä z Afriky a hrozilo, že Európa sa stane vďaka ESLEP ich nemocnicou. Preto Veľká komora ESLEP v rozhodnutí vo veci *N. proti Spojenému kráľovstvu* (z 27. mája 2008, č. 26565/05) rozhodla, že len vo „veľmi výnimočných prípadoch“ pri vážne chorých osobách sa bude postupovať v zmysle rozhodnutia *D. proti Spojenému kráľovstvu*. Trend čoraz reštriktívnejšieho výkladu potvrdila Veľká komora ESLEP v prípade *Savran proti Dánsku* (zo 7. decembra 2021, č. 57467/15), pričom sa vytvoril tzv. prahový test vážnosti choroby, ktorý sa aplikuje na všetky (aj duševné) ochorenia, ako bol vymedzený v rozhodnutí Veľkej komory ESLEP vo veci *Paposhvili proti Belgicku* (z 13. decembra 2016, č. 41738/10). Prahový test neodkazuje na určitú chorobu, ale na jej „nezvratnosť“ vo vzťahu k „zhoršeniu zdravotného stavu“ osoby.

- osobnej,
- kauzálnej.

Územná previazanosť extraterritoriálnej zodpovednosti je výnimkou z princípu pôsobnosti Dohovoru *ratione loci*. Územná pôsobnosť Dohovoru z pohľadu možnej extraterritoriality bola zakotvená v čl. 56 Dohovoru,²³ ktorý vychádzal z rezíduí koloniálneho obdobia, ako aj predikcie jeho možného vzrastu v budúcnosti. Vývoj po prijatí Dohovoru však ukázal, že v praxi nebudú najväčším problémom pozostatky kolonializmu v námorských krajinách,²⁴ ale najmä:

- ozbrojené konflikty²⁵,
- humanitárne intervencie²⁶
- „bábkové“ vlády²⁷.

Na základe nich postupne ESLP vytvoril koncepciu rozšírenej jurisdikcie, ktorá prekračuje rámec teritoriálnej jurisdikcie ako podmienky *sine qua non* vymedzenej v článku 1 Dohovoru v podobe výnimiek, ktoré v zmysle bodov 134 a nasl. rozsudku vo veci *Al-Skeini a ostatní proti Spojenému kráľovstvu* (zo 7. júla 2011, č. 55721/07) môžu spočívať v:

- účinnej kontrole nad určitou oblasťou,
- činnosti „agenta“ (reprezentanta) štátu.

²³ Podľa článku 56 ods. 1 Dohovoru „každý štát môže pri ratifikácii alebo kedykoľvek neskôr vyhlásiť oznámením zaslaným generálnemu tajomníkovi Rady Európy, že tento dohovor sa bude uplatňovať, s výhradou odseku 4 tohto článku, na všetkých alebo na ktoromkoľvek z území, za medzinárodné styky ktorých je zodpovedný“.

²⁴ V rámci nich sa ukázalo ako „životaschopné“ ustanovenie čl. 56 ods. 3 Dohovoru umožňujúce pri výklade Dohovoru prihliadať „na miestne“ pomery. Takto napríklad ESLP prihliadol v rozhodnutí vo veci *Py proti Francúzsku* (z 11. januára 2005, č. 66289/01) na miestne pomery v Novej Kaledónii v súvislosti s určitými obmedzeniami v oblasti uplatňovania volebného práva chráneného čl. 3 Dodatočného protokolu č. 1 k Dohovoru.

²⁵ Príkladom môže byť vojenská okupácia severnej časti územia Cypru Tureckom, v súvislosti s ktorou prijal a doteraz ešte prijíma ESLP viaceré zásadné rozhodnutia, akými sú rozsudky Veľkej komory ESLP vo veciach *Loizidou proti Turecku* (z 18. decembra 1996, č. 15318/89) a *Cyprus proti Turecku* (z 10. mája 1996, č. 15318/89).

²⁶ Najväčšiu odozvu z hľadiska početnosti sťažností mala nepochybne humanitárna intervencia USA, Spojeného kráľovstva a niektorých iných štátov v Iraku. Tu najprv ESLP v prípade *Saddam Hussein proti Albánsku a proti ďalším 20 štátom* (zo 14. marca 2006, č. 23276/04) zatknutý bývalý prezident Iraku namietal, že žalované zmluvné štáty Dohovoru (bolo medzi nimi aj Slovensko) porušili jeho práva chránené Dohovorom. K tomu ESLP uviedol, že „v judikatúre Súdu neexistuje žiadna opora a sťažovateľ neuviedol žiadnu ustálenú zásadu medzinárodného práva, na ktorých základe by bolo možné tvrdiť, že sťažovateľ podliehal jurisdikcii žalovaných štátov iba na základe toho, že tieto štáty tvorili spolu so Spojenými štátmi súčasť koalície v čase, keď Spojené štáty vykonali predmetné činy, keď bezpečnosť v oblasti, v ktorej k nim došlo, bola zverená Spojeným štátom a keď celkové velenie koalície vykonávali Spojené štáty...“ V neskorších rozhodnutiach proti Spojenému kráľovstvu [(podobne ako v prípade *Al-Skeini a ostatní proti Spojenému kráľovstvu* (zo 7. júla 2011, č. 55721/07))] uznal ESLP jurisdikciu Spojeného kráľovstva v tých okupovaných zónach Iraku, ktoré malo pod správou.

²⁷ Typickým príkladom je tzv. Poddnesterská oblasť na území Moldavska, ktorá sice nie je uznaná ako štát v zmysle medzinárodného práva, ale miestna správa vykonáva právomoci predovšetkým vďaka materiálnej, ale aj vojenskej podpore zo strany Ruska. Bližšie sa k tomu už pred dvadsiatimi rokmi (a odvtedy sa na tom zatiaľ nič nezmenilo) vyjadrila Veľká komora ESLP v rozhodnutí vo veci *Ilaşcu a ostatní proti Moldavsku a Rusku* (z 8. júla 2004, č. 48787/99).

Účinná kontrola nad určitou oblasťou spočívajúca v „územnej previazanosti“ s jurisdikciou štátu nastáva vtedy, ak „v dôsledku vojenskej akcie – či už v súlade s právom alebo protiprávne – zmluvný štát vykonáva účinnú kontrolu nad určitou oblasťou mimo svojho územia. Povinnosť zaistiť v takejto oblasti rešpektovanie práv a slobôd zaručených Dohovorom vyplýva z tejto kontroly samotnej, či už je vykonávaná priamo, prostredníctvom vojenských síl alebo podriadením miestnej správy... Ak je preukázané, že došlo k takémuto ovládnutiu územia, nie je nevyhnutné stanoviť, či zmluvný štát vykonáva detailnú kontrolu nad politikou a činmi jemu podriadenej miestnej správy. Skutočnosť, že miestna správa prežíva vďaka jeho vojenskej a inej podpore, vedie k zodpovednosti tohto štátu za politiku a činy tejto správy“ (bod 138 rozsudku vo veci *Al-Skeini a ostatní*).²⁸

V bode 135 rozsudku vo veci *Al-Skeini a ostatní* potom Veľká komora EŠLP zosumarizovala, že „extrateritoriálne vykonáva zmluvný štát svoju jurisdikciu vtedy, keď na základe dovolenia, pozvania alebo podriadenia miestnej vlády vykonáva všetky alebo niektoré z verejných mocí, ktoré by za normálnych okolností mala vykonávať táto vláda... Preto len čo v súlade s nejakým obyčajovým, zmluvným alebo iným pravidlom medzinárodného práva jeho orgány vykonávajú výkonné alebo súdne funkcie na inom území, ako je jeho vlastné, zmluvný štát môže byť braný na zodpovednosť za porušenie Dohovoru spáchaného pri výkone týchto funkcií, ak dané skutky možno pripísať tomuto štátu a nie štátu na území, ktorého boli spáchané.“²⁹

Z hľadiska personálneho prepojenia tradične zastávajú pozíciu „agentov“ členovia diplomatického korpusu. V bode 134 rozsudku *Al-Skeini a ostatní* Veľká komora EŠLP uviedla, že „činy diplomatických a konzulárnych činiteľov na cudzom území v súlade s pravidlami medzinárodného práva môžu znamenať výkon jurisdikcie štátu, ak títo činitelia vykonávajú moc alebo kontrolu nad inými“. V rozhodnutí *Ócalan proti Turecku* (z 12. mája 2005, č. 46221/99) rozšírila Veľká komora EŠLP toto personálne prepojenie aj na iných „agentov“ (popri diplomatoch a iných zamestnancov vyslanectiev alebo konzulátov), ak títo používajú silu v mene štátu aj na území iného štátu nad osobami, ktoré dostali pod svoju kontrolu. V uvedenom prípade išlo o odovzdanie jedného z vodcov opozičného politického hnutia (Turecko ho považuje za teroristické) kenskými úradmi do rúk „agentov“ Turecka na území Kene, ktorí ho potom s „páskou preplepenými očami“ previezli lietadlom do Turecka.

Tendenciu k extenzívnemu výkladu extrateritoriálnej jurisdikcie v prípade aktivít „agentov“ štátu na území iného štátu potvrdil EŠLP aj v nedávnom rozhodnutí vo veci *Carter*

²⁸ Príkladom môže byť ruská vojenská prítomnosť na území Abcházska a Južného Ossetska mimo aktívnej fázy vojenských operácií v tzv. nárazníkovej zóne. V rozhodnutí vo veci *Gruzínsko proti Rusku* (č. 2) (z 21. januára 2021, č. 38263/08) sa EŠLP na základe vykonaného dokazovania pri preukázaní „účinnnej kontroly“ nad týmto územím domnieval, že početná prítomnosť príslušníkov ruských ozbrojených síl a závislosť juhoosetských a abcházskych orgánov od Ruska predznamenáva existenciu „účinnnej kontroly“ Ruska nad týmto územím.

²⁹ Pojem „územie“ štátu vykladá EŠLP v tomto smere široko, a to znamená, že sa týka aj lodí v medzinárodných vodách či lietadiel. Veľká komora EŠLP tak priznala zodpovednosť Francúzska v prípade *Medvedev a ostatní proti Francúzsku* (z 29. marca 2010, č. 3394/03), kde francúzski príslušníci vykonávali účinnú a úplnú kontrolu nad loďou a jej posádkou od okamihu jej zadržania v medzinárodných vodách.

proti Rusku (z 21. septembra 2021, č. 20914/07), ktoré som kritizoval na inom mieste³⁰, a tu môžem pripomenúť slová sudcu ESLP Dedova z jeho opozitného vóta, kde uviedol: „*Hlavná teória podporovaná a rozvíjaná vyšetrovaním sa stáva ešte pochybnejšou, pretože nie je založená na priamych dôkazoch, ale, naopak, je založená na vyhláseniach svedkov, ktorí sa špecializujú na konšpiračné teórie podkopávajúce povest' ruských orgánov...*“

Kauzálné prepojenie medzi rozhodnutiami orgánov štátu a následkami týchto rozhodnutí, ktoré nastali mimo územia štátu, považuje T. Altwicker³¹ za jednu z možných ciest transnacionálnej ochrany ľudských práv prostredníctvom posudzovania a uplatňovania extrateritoriálnej jurisdikcie v prípadoch, ktoré priniesla globalizácia. Obidva modely (územného aj personálneho prepojenia) určovania jurisdikcie štátu vytvorené ESLP sa totiž nedajú aplikovať na prípad, keď následky činnosti vykonávanej na území jedného štátu majú extrateritoriálny dosah. Typickým príkladom je rozhodnutie jedného štátu vybudovať atómovú elektrárňu blízko hraníc s inými štátmi (rovnaký efekt však môže mať vybudovanie chemického závodu súkromnou spoločnosťou), či zapojenie štátu do medzinárodných organizácií, resp. zoskupení štátov za účelom cezhraničného sledovania osôb s bezpečnostnými rizikami. Určite nepôjde pri takomto sledovaní o účinnú kontrolu nad osobami alebo územím iného štátu. Preto v týchto prípadoch pôjde o účinnú kontrolu nad skutočnosťami a javmi, ktoré vznikajú v kauzálnnej súvislosti s činnosťami predmetného štátu. Predmetný kauzálny nexus však v prípade ľudských práv musí byť individualizovaný, to znamená, že musí ísť o konanie, resp. činnosť štátu s dosahom na ľudské práva osôb, ktoré sú vo vzťahu k tomuto štátu cudzincami a k zásahu do ich práv dôjde na území cudzieho štátu.

Predmetný kauzálny nexus, ako aj individualizácia zásahu musia mať dostatočnú intenzitu, aby bolo možné hovoriť o zásahu do ľudského práva. Negatívnym príkladom môže byť rozhodnutie ESLP vo veci *El Mahi a ostatní proti Dánsku* (z 11. decembra 2006, č. 5853/06). Sťažovateľmi boli občan Maroka a dve marocké občianske združenia, ktoré sa sťažovali, že dánske štátne úrady dovolili uverejnenie dvanástich karikatúr proroka Mohameda (najzávažnejšou bola karikatúra, na ktorej je zobrazený s bombou umiestnenou v jeho turbane) v Dánsku vydávaných periodikách, čím mal byť porušený čl. 9 Dohovoru garantujúci právo na slobodu náboženského vyznania formou blasfémie. V odôvodnení sťažnosti ESLP konštatoval, že „*medzi žiadnym so sťažovateľov a dotknutým členským štátom, konkrétne Dánskom, neexistuje žiadne jurisdikčné prepojenie a sťažovatelia tak nemôžu spadať do jurisdikcie Dánska podľa nijakého extrateritoriálneho aktu*“.

³⁰ „Svet špiónov je a priori plný konšpirácií a konšpiračných teórií, ktoré majú navyše v súčasnom svete vďaka novým mediálnym technológiám a sociálnym sieťam vytvorené neobyčajne prajné prostredie. V tomto prípade sa ESLP pustil na cestu rozpletania ich príbehov na základe vlastného a pomerne rozsiahleho posudzovania dôkazov. Už to je samo osebe veľmi riskantné aj na poli ustálenej judikatúry ESLP. O to viac to môže byť nebezpečné tam, kde vytvára jej nové východiská a navyše v tak zásadnej otázke ako je extrateritoriálne rozšírenie zodpovednosti zmluvného štátu za porušenie ľudských práv cudzieho štátneho príslušníka na území cudzieho štátu, pričom jedným zo záverov je aj neúčinné vyšetrovanie inkriminovaného skutku.“ SVÁK, J. *Kam siaha...* dielo cit. v pozn. 1, s. 1523.

³¹ Pozri ALTWICKER, T. Transnationalizing Rights: International Human Rights Law in Cross-Border Contexts. In *European Journal of International Law*. Roč. 29, č. 2, May 2018, s. 581 – 606. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/ejil/chy004>.

V rozhodnutí *El Mahi a ostatní* sa EŠLP výslovne odvolal na smutne slávny rozsudok Veľkej komory EŠLP vo veci *Banković a ostatní proti Belgicku a ostatným 15 štátom* (z 12. októbra 2001, č. 52207/99), v ktorej došlo pri bombardovaní Belehradu letectvom členských štátov NATO (Slovensko v tomto prípade nebolo žalované) k zabitiu dcéry prvého a druhého sťažovateľa, synov tretieho a štvrtého sťažovateľa, manžela piateho sťažovateľa a šesťnásť osôb bolo ťažko zranených. Nebolo pochyb o tom, že sporný zásah do elementárnych ľudských práv žalovanými štátmi nevyvolal účinkov na území týchto štátov a mal teda extrateritoriálny dosah. Veľká komora EŠLP nespochybnila to, že medzinárodné právo nevyklučuje extrateritoriálnu jurisdikciu štátu, avšak nebola presvedčená o existencii akéhokoľvek jurisdikčného prepojenia medzi obeťami činov, ktorých následky sťažovatelia namietali, a zodpovednosťou žalovaných štátov, a teda sťažovatelia nespádali do jurisdikcie štátov zodpovedných za tento čin spojený s extrateritoriálnymi účinkami.

Cestou, akou sa dostať pod jurisdikčnú právomoc žalovaného štátu, ukázala Veľká komora EŠLP v ďalšom prípade, ktorý sa týkal zásahu do ľudských práv spôsobených bombardovaním Belehradu v roku 1999. V rozhodnutí vo veci *Marković a ostatní proti Taliansku* (zo 14. decembra 2006, č. 1398/03) sťažovatelia namietali porušenie práva na prístup k súdu z dôvodu, že im bola talianskymi súdmi zamietnutá ich žaloba na náhradu škody spôsobenej bombardovaním územia bývalej Juhoslávie vojskami NATO vrátane Talianska. Veľká komora EŠLP síce v pomerne tesnom hlasovaní nekonštatovala porušenie čl. 6 Dohovoru (rozhodla, že žaloba bola talianskymi súdmi zamietnutá nie z dôvodu uplatnenia medzinárodnej imunity, ale pre hmotnoprávne prekážky vo vnútroštátnom práve), avšak rozhodla o prípustnosti žaloby, keď uviedla, že len čo sťažovatelia podali občianskoprávnu žalobu na talianskych súdoch, vzniklo medzi nimi a talianskym štátom nesporné „jurisdikčné prepojenie“ na účely čl. 1 Dohovoru. Veľká komora EŠLP však zároveň jednoznačne a jasne odmietla posudzovať vecnú stránku sťažnosti a ponechala široký priestor na voľnú úvahu vnútroštátnych súdov, aby rozhodli o naplnení hmotnoprávných predpokladov pre podanie žaloby, čo treba osobitne zdôrazniť najmä v súvislosti s prípadom *Semenyaová*.

V tomto smere boli teda v prípade *Semenyaová* naplnené aj formálne požiadavky na určenie extrateritoriálnej jurisdikcie, pretože predmetom žaloby bolo rozhodnutie Švajčiarskeho najvyššieho súdu, avšak hlavnými problémami bolo, že:

- konkrétny extrateritoriálny zásah do ľudského práva juhoafrickej občianky spôsobilo rozhodnutie občianskeho združenia³² založeného na základe monackého právneho poriadku, teda iného ako Švajčiarska, ktoré bolo žalované, pričom následky zásahu boli celosvetové;

³² Všeobecným trendom súčasnosti je *outsourcing* verejnoprávnych funkcií a preto je dôležité, aby nedošlo k medzerám v uplatňovaní ochrany ľudských práv spôsobených súkromnoprávnymi subjektmi. Tak napríklad v roku 2014 zamestnanci súkromnej ozbrojenej spoločnosti Blackwater zabili 17 irackých civilistov a neskôr ich americký federálny súd odsúdil za zabitie a vraždu. Pozri Blackwater Convictions: The Exception, Not the Rule – UN Expert Body Calls for Global Regulation of Private Security. Dostupné na: www.ohchr.org/EN/NeqwsEvents/Pages/DisplayNews.aspx.

- predmetom sťažnosti nebolo procesné pochybenie švajčiarskeho federálneho súdu ale fakticky vecná podstata prípadu, ktorou boli športové pravidlá zaradujúce atletické športové súťaže do dvoch kategórií, a to ženských a mužských.

Vzhľadom na to, že tu ide o problém extrateritoriálnej jurisdikcie, ktorá je v prípade štátov medzinárodnoprávne akceptovaná (pripomenula to aj Veľká komora EŠLP vo veci *Bonković a ostatní*), je vhodné priblížiť zdroje extrateritoriálnej jurisdikcie nielen nadnárodného súdneho orgánu, ale aj samotného štátu a jeho jurisdikcie vykonávanej vnútroštátnymi súdmi tohto štátu. V zásade sú nimi už tradične chápané:

- vnútroštátna legislatíva aj ako výraz suverenity štátu,
- medzinárodné právo,
- univerzálne právo,

pričom, kým prvé dva zdroje majú základ v pozitívnom práve, tak zdrojom tretieho je prirodzené právo.

Vnútroštátna legislatíva je výrazom suverenity štátu, ktorá pôvodne v čase kolonializmu umožňovala rozhodovať vnútroštátnym súdom o zločinoch spáchaných cudzími štátnymi občanmi na území cudzích štátov. V súčasnosti nepochybne stráca takto uplatňovaná štátna suverenita svoju legitimitu,³³ avšak môže ju nadobúdať najmä prostredníctvom medzinárodného práva implementovaním medzinárodných záväzkov do vnútroštátneho práva.

Vnútroštátne záujmy v prípade implementácie plnenia záväzkov z medzinárodných zmlúv sa vzájomne prepájajú. Ide tu napríklad o prípady, keď štátni príslušníci štátu uplatňujúceho si extrateritoriálnu jurisdikciu boli obeťami porušenia ich práv cudzími občanmi na území cudzieho štátu. V tomto prípade štát, na ktorého území došlo k porušeniu práva, postúpi časť svojej suverenity medzinárodnému spoločenstvu, a to aj z dôvodu, aby sa nestal „bezpečným útočiskom“ pre páchatel'ov (alebo podozrivých) medzinárodne uznávaných zločincov.³⁴

Presahom z medzinárodnej úrovne extrateritoriálnej jurisdikcie do univerzálnej jurisdikcie bol všeobecne akceptovateľný zločin pirátstva, ktorý oprávňoval ktorýkoľvek štát, aby postavil pred svoj vnútroštátny súd piráta zastihnutého na šírom mori mimo teritoriálnych vôd príslušných štátov. Pirát bol ako *hostis humani generis* vyhlásený za spoločného nepriateľa ľudstva, pričom primárnym dôvodom nebola neľudskosť jeho

³³ Neznamená to však, že nie je v praxi aplikovaná. Ako príklad možno uviesť rozsudok vynesenej v anglickej súdnej sieni 3. augusta 2016 nad plukovníkom Kráľovskej nepálskej armády Kumarom Lamom súdeným podľa § 134 britského trestného kódexu za mučenie, ku ktorému došlo v Nepále. Predmetná udalosť sa, samozrejme, dostala na prvé miesto správ v Nepále, ale o priebehu tohto súdneho konania na Britských ostrovoch takmer nikto ani nevedel.

³⁴ V súčasnosti je veľkým motívom pre štáty, aby sa zapojili do tejto medzinárodnej spolupráce, najmä strach z toho, aby sa medzi utečencov v rámci veľkej migrácie obyvateľov severnej Afriky a prednej Ázie neinfiltrovali teroristi, resp. iné osoby podozrivé z vážnej trestnej činnosti, najmä zločinov proti ľudskosti. V týchto prípadoch však býva pohodlnejšie pre vnútroštátne úrady využitie deportácie ako postavenie pred vnútroštátny súd a „miňanie“ peňazí vlastných daňových poplatníkov. Do Snemovne reprezentantov Kongresu USA bol predložený dokonca návrh zákona o odmietnutí univerzálnej jurisdikcie, pretože táto „je útokom na medzinárodne akceptovaný koncept štátnej suverenity“. Universal Jurisdiction Rejection Act of 2003, 9 May 2003, para. 2(14). Dostupné na: www.govtrack.us/congress/bills/108/hr2050.

činov (mučenie), ale ochrana štátnych záujmov *in concreto* medzinárodného námorného obchodu.

Na rozdiel od pirátov sa zločinov proti ľudskosti a zákazu mučenia dopúšťajú často verejní činitelia alebo osoby pri výkone štátnej politiky. V ich prípade nejde o nepriateľov tohto štátu (spravidla v jeho záujme konajú), ale o nepriateľov ľudstva. Preto aj súčasný koncept univerzálnej jurisdikcie viac súvisí s novovznikajúcimi doktrínami potreby univerzálnej ochrany ľudských práv a zodpovednosti medzinárodného spoločenstva ochraňovať ľudí pred porušovaním ich ľudských práv zo strany vlastných orgánov verejnej moci alebo iných osôb konajúcich s prenesenou právomocou.

Medzinárodný právny systém postupne prechádza po 2. svetovej vojne od systému zameraného na suverenitu štátu k systému orientovanému na jednotlivca a jeho práva. Podľa A. Peters ide o humanizáciu suverenity³⁵, čo prenáša zodpovednosť za ochranu ľudských práv na štát, pričom zdrojom tohto procesu nie je pozitívne právo štátu, ale prirodzené právo. Hlavným precedensom tohto procesu je prípad *Eichman*³⁶, ktorý však v neskoršom období presunul univerzálnu jurisdikciu v prípadoch zločinov proti ľudskosti na Medzinárodný trestný súd a iné špecializované medzinárodné trestné tribunály. Ich prax však tiež nenaznačuje, že by štáty boli „neochvejnými“ presadzovateľmi individuálnej trestnej zodpovednosti za medzinárodné zločiny, a tak v procese „humanizácie“ medzinárodného práva sa presúva pozornosť na obeť týchto zločinov ako aktívnych aktérov medzinárodného práva, ktoré sú spravidla zastupované na to zriadenými organizáciami ako napríklad *Simon Wiesenthal Center* či *Collectif des Party Civiles pour de Rwanda*. Činnosť týchto organizácií často donúti štáty k aplikovaniu univerzálnej jurisdikcie. Napriek tomu súdna vynútiteľnosť týchto žalôb sa často končí nepochopením poslania univerzálnej jurisdikcie na súdoch v konkrétnych štátoch. Tým sa zároveň vraciame aj späť k transnacionálnej ochrane ľudských práv poskytovaných regionálnymi medzinárodnými súdnymi orgánmi na ochranu ľudských práv a k prípadu *Marković a ostatní* rozhodovaného Veľkou komorou EŠLP.

Voľným pokračovaním príbehu obetí porušovania ľudských práv ako hýbateľov uplatňovania univerzálnej jurisdikcie v priestoroch Veľkej komory EŠLP bol prípad *Nait-Liman proti Švajčiarsku* (z 21. júna 2016, č. 51357/07). Sťažovateľ, tuniský politiký utečenec, ktorý sa usadil vo Švajčiarsku v roku 1993, podal trestné oznámenie na bývalého ministra vnútra Tuniskej republiky počas jeho krátkeho pobytu vo švajčiarskej nemocnici v roku 2001 za údajné mučenie spáchané proti sťažovateľovi v roku 1992 v priestoroch ministerstva vnútra v Tunisku. Konanie vo veci tejto sťažnosti bolo zastavené z dôvodu, že bývalý minister odišiel zo Švajčiarska. Sťažovateľ následne začal proti nemu a proti tuniskému štátu občianskoprávne konanie o náhradu škody. Švajčiarske súdy však odmietli jurisdikciu z dôvodu, že skutkové okolnosti prípadu neboli dosta-

³⁵ PETERS, A. Humanity as the: A and Ω of Sovereignty. In *European Journal of International Law*. Roč. 20, č. 3, august 2009, s. 513 –544. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/ejil/chp026>. Podľa nej by sa ku konfliktom medzi suverenitou štátu a ľudskými právami nemalo pristupovať vyvažujúcim spôsobom, v ktorom je suverenita štátu stanovená na rovnakú úroveň. Mal by sa preto tento rozpor riešiť na základe prezumpcie prednosti ľudskosti.

³⁶ Supreme Court of Israel 336/31, Attorney General v. Eichmann, 36 ILR 28.

točne spojené so Švajčiarskom. Odmietnutie preskúmať opodstatnenosť občianskoprávnej žaloby sťažovateľa bolo motivované snahou zabezpečiť riadny výkon spravodlivosti a účinnosť vnútroštátnych súdnych rozhodnutí. Všeobecná jurisdikcia v občianskoprávnom kontexte by znamenala pre súdy značné praktické ťažkosti, najmä pokiaľ ide o vykonávanie dôkazov a výkon takýchto rozsudkov. Prijatie univerzálnej jurisdikcie by tiež mohlo spôsobiť nežiaduce zasahovanie krajiny do vnútorných záležitostí inej krajiny. Vnútroštátne súdy najmä skúmali, či ich právomoc môže byť založená na koncepte „fóra nevyhnutnosti“, ktorý je vo Švajčiarsku uznaný podľa článku 3 federálneho zákona o medzinárodnom práve súkromnom (ďalej len „LDIP“). Dospeli k záveru, že nebola splnená podmienka vyžadujúca existenciu „dostatočnej väzby“ medzi žalobcom a Švajčiarskom, pretože všetky aspekty prípadu sa týkali Tuniska.

Vďaka tomuto prípadu dostala Veľká komora ESLP veľkú šancu, aby vydala rozsudok *„objasňujúci primeranú rovnováhu medzi legitímnymi obavami štátov vyplývajúcimi z výkonu univerzálnej jurisdikcie a legitímnymi záujmami obetí medzinárodných zločinov na prístupe k spravodlivosti. Namiesto toho Súd štruktúroval analýzu proporcionality tak, aby záujmy štátu nielen prevážili, ale v podstate nahradili záujmy obetí.“*³⁷

Veľká komora ESLP vykonala komparáciu právnych úprav v 26 zmluvných štátoch Rady Európy. Iba menšina deviatich z 26 skúmaných zmluvných štátov poskytovala univerzálnu jurisdikciu, pričom právomoc podliehala prísny podmienkam, ktoré museli byť splnené kumulatívne: nemožnosť predložiť prípad súdom iného štátu a existencia dostatočnej súvislosti medzi skutkovými okolnosťami prípadu a dožiadaným štátom. Kritériá, ktoré sa použili na posúdenie tohto vzťahu, boli zvyčajne štátna príslušnosť a bydlisko alebo obvyklý pobyt obete. Článok 3 LDIP teda nie je v tomto smere ničím výnimočným a patrí k veľmi širokému konsenzu medzi členskými štátmi Rady Európy, ktoré zaviedli tento typ jurisdikcie do svojho vnútroštátneho právneho poriadku.

Ďalej sa Veľká komora ESLP pokúsila o analýzu noriem medzinárodného práva, či takýto typ univerzálnej jurisdikcie od štátov vyžadujú. Do úvahy prichádza Dohovor Organizácie Spojených národov proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (ratifikovaný aj Švajčiarskom), ktorého článok 14 vyžaduje, aby zmluvné strany zaručili obetiam mučenia právo na odškodnenie. Znenie tohto ustanovenia však nebolo jednoznačné, pokiaľ ide o jeho extraterritoriálnu aplikáciu. Výbor proti mučeniu vyložil článok 14 tak, že sa neobmedzuje na obeť mučenia spáchaného na území dožiadaného zmluvného štátu alebo jedným z jeho štátnych príslušníkov alebo voči nemu. Tento prístup však štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto dohovoru, nerešpektujú. Žiadny z 26 európskych štátov v súčasnosti neuznáva univerzálnu občiansku súdnu právomoc pre porušenie zákazu mučenia. V dôsledku toho Švajčiarsko nebolo podľa názoru Veľkej komory ESLP viazané žiadnou povinnosťou dohovoru prijať občianskoprávnu žalobu sťažovateľa. Okrem toho, vzhľadom na neexistenciu spoločnej praxe medzi štátmi, ktoré by v tomto zmysle vyjadrili *opinio juris*, nemožno univerzálnu občiansku súdnu právomoc považovať za normu medzinárodného obyčajového práva. Kri-

³⁷ HOVELL, D. The authority of Universal Jurisdiction. In *European Journal of International Law*. Roč. 29, 2018, č. 2, s. 427 – 456. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/ejil/chy037>.

tici tohto rozhodnutia Veľkej komory ESLP³⁸ dávajú do protikladu spiatočnícky výklad pravidiel univerzálnej jurisdikcie, ktorý je v protiklade so zásadnými zmenami v medzinárodnom práve spojenými s uznaním jednotlivcov ako rovnocenných hráčov so štátmi v oblasti zabezpečenia ochrany ľudských práv.³⁹ Jurisdikcia už nie je výlučne právom štátov, ale do určitej miery aj právom jednotlivca, resp. pozitívnu povinnosť štátu voči jednotlivcovi. Právo na prístup súdu nie je absolútne ani pri uplatňovaní univerzálnej jurisdikcie, avšak je dostatočne silné na to, aby štáty odmietnutie univerzálnej jurisdikcie odôvodnili vážnym ohrozením záujmov štátu, a nie napríklad neúmernou vyťaženosťou súdov a zaťažením štátneho rozpočtu. K tomu ich zaväzuje transnacionálna ochrana ľudských práv. Kde sú však jej hranice? To bola základná otázka, pred ktorou stáli nielen sudcovia Veľkej komory ESLP, ale aj široká športová verejnosť, ktorá s napätím sledovala, aký bude ďalší osud nielen intersexuálnych športovkýň, ale vôbec zavedenia rozdielov v hodnotení výkonov mužov a žien vo väčšine športových súťaží.

2. Intersexuálne športovkyne

Väčšina športových súťaží je už tradične založená na princípe *fair play* (spravodlivosť v športe) a neistote výsledku športovej súťaže (na tomto princípe je založená aj podstatná časť prílevu peňazí do športu prostredníctvom ziskov z tipovacích súťaží). Všetky predpisy športových súťaží sú podriadené naplneniu tohto nespochybniteľne legitímneho cieľa zabezpečiť férovú športovú súťaž bez zjavného zvýhodnenia niektorých súťažiacich. V prípade uznania tohto legitímneho cieľa je však potrebné oddeliť športové súťaže na tie, ktoré sú prístupné len pre ženy a len pre mužov. Predmetné oddelenie vychádza z objektívneho poznania, na ktorom je založená ľudská civilizácia, že žena má obmedzenejšie fyzické predpoklady na výkon väčšiny športov, a preto sa pohlavie stalo primárnym kritériom oddelenia športových súťaží a športovkyne sa stali chránenou skupinou, do ktorých športových súťaží majú zakázaný prístup muži v záujme zachovania férovosti tejto súťaže.

Legitimosť tejto pozitívnej diskriminácie žien nikto (rozumie sa tu na základe vedecských poznatkov z oblasti lekárstva) nespochybňuje, pretože pohlavie je v zásade binárny pojem a na účely športu je to úplne zrejmé. V biologickej realite je to však už menej jasné a navyše pohlavie muž a žena môže byť relativizované z rôznych uhlov pohľadu, a najčastejšie z legálneho (zákonom určené pohlavie) a subjektívneho, ktoré je založené na subjektívnom pocity človeka, čím sa cíti. Aj vďaka evolučnej judikatúre ESLP sa však zákonom určené pohlavie ďalej relativizuje. Prispela k tomu najmä vyvíjajúca sa judikatúra k otázke transsexualizmu. Po uznaní práva na biologickú zmenu pohlavia sa vďaka precedентnému rozhodnutiu vo veci *Goodwin proti Spojenému kráľovstvu* (z 11. júna 2002, č. 28957/95) umožnilo transsexuálnym osobám dať do súladu zákon (pohlavie určené v matrike) s faktickým stavom, čo prinieslo aj do športových súťaží nové problémy, ktoré napríklad riešil

³⁸ Patrí k nim aj autorka citátu uvedeného v predchádzajúcej poznámke.

³⁹ MILLS, A. Rethinking Jurisdiction in International Law, 84(1). In *British Yearbook of International Law*. Roč. 84, 2014, č. 1, s. 188 – 229.

americký súd okresu New York 16. augusta 1977⁴⁰ v súvislosti s tenistkou Renée Richardsovou, ktorá sa stala ženou po transsexuálnej operácii v roku 1975. Tenisová asociácia žien (WTA), ako aj Tenisová asociácia USA jej zakázali hrať v súťaži na US OPEN v kategórii žien. Tento zákaz napadla na súde, ktorý konštatoval, že pani Richardsová nemala nespravodlivú výhodu oproti iným tenistkám a požiadavka na „overovanie“ pohlavia je diskriminačná. Overovanie pohlavia malo slúžiť podľa súdu len na to, aby sa zistilo, či v kategórii žien nehrajú muži prezlečení za ženy, a test na overenie pohlavia nemal byť jediným relevantným kritériom pri určovaní spôsobilosti transrodových športovcov v súťažiach žien a mali by sa brať do úvahy aj iné faktory. Vďaka tomuto rozsudku sa pani Richardsová prebojovala do semifinále dvojhry žien na US OPEN v roku 1979.

Transrodové športovkyne by sa však nemali porovnávať s intersexuálnymi športovkyňami, pretože v ich prípade je hormonálna liečba (znižovanie testosterónu) súčasťou lekárskej zmeny pohlavia, kým v prípade intersexuálnych športovkýň by mohla byť považovaná za nútenú liečbu.

Medicínsky je rozdiel medzi intersexuálnymi ľuďmi a transrodovými ľuďmi v tom, že intersexuálni ľudia vzhľadom na svoje chromozonálne, gonádne alebo anatomické pohlavie nespádajú do štandardnej lekárskej kvalifikácie mužských a ženských tiel. Prejavujú sa u nich osobitosti v oblasti svalovej hmoty, telesného ochlpenia a postavy. Rozdiely sa dotýkajú počtu chromozómov a štruktúry, reakcií tkanív na pohlavné orgány, ale aj skutočnosti, že niekedy majú genitálie, ktoré nie sú jasne identifikovateľné ako typicky mužské alebo ženské. Napriek tomu, že im tieto odchýlky spravidla nespôsobujú reálne zdravotné problémy, tak často podstupujú rôzne lekárske a chirurgické ošetrenia s cieľom prispôbiť svoj fyzický vzhľad deklarovanému pohlaviu. Na druhej strane transrodoví ľudia externalizujú svoju vrodennú identitu.

Pre obe skupiny je však dôležité z pohľadu „genderovej“ politiky, aby neboli zaradené automaticky do „tretieho pohlavia“, ktoré by existovalo popri mužoch a ženách. Vzhľadom na veľkú rozmanitosť intersexuálnych ľudí sa mnohí z nich identifikujú ako muž alebo žena alebo sú oboma pohlaviami naraz, čo však neznamená, že by sa napríklad pre nich musela (a či vôbec mohla) zavádzať tretia kategória s hľadiska zabezpečenia férovosti športových súťaží. Rovnako nie je správne, aby boli títo ľudia označovaní ako „intersexuálni“, resp. v zastaranej terminológii dost’ ponižujúcim označením ako „hermafroditi“.

Predmetné medicínske a etické východiská ovplyvňujú aj medzinárodnoprávnu ochranu týchto ľudí. Najdôležitejším aj z hľadiska právnej záväznosti je Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti ľudskej bytosti v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny (Oviedsky dohovor), ktorý v čl. 2 dal základnú východiskovú smernicu v tom, že „... *záujem a dobro ľudských bytostí musí prevážiť nad výhradným záujmom spoločnosti a vedy*“. Pri aplikovaní na medicínsku vedu to znamená, že táto by nemala napríklad nikoho nútiť k liečbe.⁴¹ Ďalšie normy medzinárodného práva majú už charakter *soft law*.

⁴⁰ Rozhodnutie vo veci Renée Richards v. Tenisová asociácia Spojených štátov (USTA), 93 Misc.2d 713(1977).

⁴¹ Judikatúru ESEP k nútenej liečbe rozoberám na inom mieste. Pozri SVÁK, J. *Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2023.

Spomedzi noriem *soft law* medzinárodného práva možno upozorniť na dve z nich z ostatného obdobia. Na univerzálnej úrovni ide o správu vysokého komisára OSN pre ľudské práva s názvom *Konvergencia rasovej a rodovej diskriminácie v športe* (A/HRC/44/26), ktorú vydal 15. júna 2020. V IV. kapitole tejto správy sa konkrétne venuje vplyvu pohlavia na kategorizáciu športových súťaží. Upozorňuje v nej na škodlivosť (z pohľadu dobrého mena športovca) rozsiahleho publikovania a verejnej diskusie o testovaní na určenie pohlavia mnohých konkrétnych športovcov, ktorí sa aj väčšinou vyjadrovali proti uplatňovaniu týchto praktík. Ako v bode 33 k pravidlám testovania uvádza správa, „*tieto nariadenia fakticky legitimizovali monitorovanie všetkých športovcov na základe stereotypov súvisiacich so ženskosťou a marginalizovali skupinu športovkýň, ktorým hrozili oveľa vážnejšie následky ako nespôsobilosť súťažiť a boli vystavené verejnému opovrhovaniu, výsmechu a porušovaniu súkromia*“.

V rámci regionálnej úrovne medzinárodnoprávnej ochrany ľudských práv možno upozorniť na uznesenie o správe Parlamentného zhromaždenia *Za rovnaké podmienky – ukončenie diskriminácie žien vo svete športu* [(Rezolúcia č. 2465(20220)] z 13. októbra 2022. V bode 7.4.8. rezolúcia vyzýva, aby sa zaručil „*rovnaký prístup k vykonávaniu športu pre všetky ženy a na tento účel umožniť transrodovým a intersexuálnym športovcom trénovať a súťažiť v športových súťažiach zodpovedajúcich ich rodovej identite*“.

Športové federácie sa vo svojich politikách zaoberali najprv transrodovými športovcami a Medzinárodný olympijský výbor (MOV) prijal v roku 2004 tzv. Štokholmský konsenzus o zmene pohlavia v športe, ktorý pripúšťal transrodových športovcov do súťaží, ak im bolo právne zmenené pohlavie a najmenej dva roky užívali hormonálnu terapiu.⁴²

K intersexuálnym športovkyniam prijala osobitnú politiku najprv IAAF, ktorá zaviedla pravidlá pre hyperandrogenizmus v roku 2011. Tieto sa stali predmetom sporu pred CAS vo veci *Dutee Chand v. Atletická federácie Indie (AFI) a IAAF* (z 24. júla 2015, CAS 2014/A/3759). Na základe vedeckých (najmä medicínskych) stanovísk vydal CAS predbežné opatrenie, ktorým pozastavil účinnosť pravidiel IAAF (na dobu dvoch rokov) v oblasti zaradovania športovcov do kategórií podľa pohlavia z dôvodu, že IAAF nepreukázala, že športovkyňa s hladinou testosterónu nad limitom stanoveným IAAF mala nespravodlivú výhodu voči svojim súperkám. Na základe toho a v zmysle usmernenia CAS v roku 2018 upravila IAAF pravidlá podmienok účasti na atletických súťažiach, ktoré však p. *Semenyaová* odmietla dodržiavať, pretože ju nútili podstupovať hormonálnu liečbu (za účelom zníženia jej prirodzenej hladiny testosterónu v krvi) s možnými nežiaducimi vedľajšími účinkami. Zároveň podala žiadosť o arbitrážne konanie pred CAS (25. júna 2018), ku ktorej sa pripojila aj Juhoanfrická atletická federácia. Túto žiadosť CAS po rozsiahlom dokazovaní zamietol⁴³ (dňa 30. apríla 2019) z dôvodu,

⁴² Lekárska komisia MOV neskôr (v roku 2015) túto transgender politiku aktualizovala a podľa aktuálnych pravidiel (z roku 2019) musí transrodová žena vyhlásiť, že je ženou, a udržiavať si hladinu testosterónu nižšiu ako 5 nanomolov na liter počas najmenej 12 mesiacov. K politikám niektorých iných športových organizácií pozri RIETIKER, D. *Defending athletes, players, clubs and fans*. Strasbourg : Éditions du Conseil de l'Europe, 2022, s. 158 a nasl.

⁴³ Vo svojom odôvodnení okrem iného uviedol, že „*keď uznáme oprávnenosť rozdelenia na dve samostatné kategórie mužov a žien, je potrebné stanoviť kritériá pre zaradenie športovcov do jednej z týchto kategórií...*

že pravidlá IAAF sú síce diskriminačné, ale nevyhnutné pre zabezpečenie spravodlivej športovej súťaže. Predmetné arbitrážne rozhodnutie napadla p. *Semenyová* na švajčiarskom Federálnom spolkovom súde, ktorý rozsudkom z 25. augusta 2020 túto žalobu zamietol s odôvodnením, že predpisy IAAF predstavujú vhodné, potrebné a primerané opatrenie na zabezpečenie spravodlivej športovej súťaže.

V tejto súvislosti v kontexte extrateritoriálnej jurisdikcie Švajčiarskeho najvyššieho súdu treba brať do úvahy právny rámec (daný nielen švajčiarskym zákonom, ale aj judikatúrou federálneho súdu, ktorú v zásade akceptoval aj ESLP) rozhodnutia Švajčiarskeho najvyššieho súdu vo vzťahu k rozsahu preskúmania rozhodnutí CAS. V prelomovom rozsudku vo veci *Lazutina* z 27. mája 2003 Švajčiarsky najvyšší súd uznal, že rozhodnutia CAS majú právnu silu rozhodnutí švajčiarskych štátnych súdov a vzťahuje sa na ne rovnaký rozsah jeho preskúmaacej právomoci. Dôvodom zrušenia takéhoto rozhodnutia môže byť v zmysle švajčiarskeho zákona (LDIP) len jeho nezlučiteľnosť s verejným poriadkom a systémom hodnôt, na ktorých je založený. K takémuto zrušeniu dochádza v praxi Švajčiarskeho najvyššieho súdu len zriedkavo a v mimoriadnych prípadoch.⁴⁴ V podrobnom odôvodnení rozsudku v prípade *Semenyovej* Švajčiarsky najvyšší súd takýto dôvod nenašiel, pričom sa oprel aj o svoju judikatúru aprobovanú ESLP vo vzťahu k sťažnostiam podávaným športovcami vo veciach *Mutu a Pechstein*,⁴⁵ *Bakker*,⁴⁶ *Ali Riza a ostatní*⁴⁷ a športovými funkcionármi, ako to bolo v prípade *Platini*.⁴⁸

*Inštitúcia oddelených kategórií je určená na ochranu ľudí, ktorých telá sa po puberte určitým spôsobom vyvinuli, čo im bráni súperiť s inými osobami, ktorým sa telá vyvinuli iným spôsobom, a majú určité fyzické vlastnosti, ktoré im poskytujú konkurenčnú výhodu a akákoľvek spravodlivá súťaž medzi nimi nie je možná.*⁴⁴

⁴⁴ Podľa slov samotného Švajčiarskeho najvyššieho súdu v bode 5.2.6. tohto rozsudku je jeho prieskumná právomoc v zhode s judikatúrou ESLP obmedzená a tento súd „nemožno prirovnať k odvolaciemu súdu, ktorý by dohliadal na CAS a široko preveroval opodstatnenosť jeho rozsudkov“. V zásade by mal dohliadať len na dodržanie pravidiel spravodlivého súdneho procesu pred CAS.

⁴⁵ V prípade *Mutu a Pechstein proti Švajčiarsku* (z 2. októbra 2018, č. 40575/10 a 67474/10) preskúmal ESLP spravodlivosť súdneho procesu pred CAS najmä z pohľadu a nezávislosti a nestrannosti CAS. Najdôležitejšie posolstvo tohto rozhodnutia spočíva v tom, že zásady čl. 6 ods. 1 Dohovoru sú aplikovateľné aj na konanie pred CAS, aj keď ide o súkromnoprávnu inštitúciu rozhodujúcu spory medzi súkromnoprávnymi osobami.

⁴⁶ V prípade *Bakker proti Švajčiarsku* (z 3. septembra 2019, č. 7198/07) išlo o posúdenie práva na prístup k súdu z pohľadu preskúmaacej právomoci Švajčiarskeho najvyššieho súdu vo vzťahu k rozhodnutiam CAS. Napriek mimoriadne stručnému odôvodneniu v zásade ESLP aproboval formálne podmienky konania pred týmto súdom a je neformálnym odkazom pre sťažovateľov, že ak chcú úspešne napadnúť rozhodnutie CAS pred Švajčiarskym najvyšším súdom, nemali by zabúdať na služby skúsených právnikov.

⁴⁷ Prípád *Ali Riza a ostatní proti Švajčiarsku* (z 28. januára 2020, č. 30226/10) sa týkal nezávislosti a nestrannosti tureckých futbalových orgánov riešiacich športové spory a v prípade tzv. nútenej arbitráže by mali tieto orgány napĺňať požiadavky čl. 6 ods. 1 Dohovoru a vtedy by mohli plniť funkcie vnútroštátneho súdu, a to aj bez možnosti odvolania na štátny súd. Bližšie SVÁK, J. Nezávislosť športového tribunálu. In *Justičná revue*. 2020, č. 2, s. 256 – 265. V druhom prípade *Ali Riza proti Švajčiarsku* (z 13. júla 2021, č. 74989/11) riešil ESLP otázku práva na prístup k CAS a Švajčiarskemu najvyššiemu súdu, pričom potvrdil široký priestor na odôvodnené odmietnutie žaloby podanej na tieto orgány.

⁴⁸ V prípade *Platini proti Švajčiarsku* (z 11. februára 2020, č. 526/18) riešil ESLP proporcionalitu sankcií uložených FIFA jeho vysokému funkcionárovi. Sťažnosť preskúmal nielen z pohľadu čl. 6 Dohovoru, ale aj z pohľadu čl. 7 Dohovoru (*nullum crimen sine lege*), keď potvrdil svoju judikatúru, že disciplinárne konanie a sankcie v nich ukladané predstavujú občianske práva a záväzky, a teda patria do tzv. civilnej vetvy (a nie do trestnej) čl. 6 ods. 1 Dohovoru.

Katarzia?

Každá dráma má svoje rozuzlenie. Tak je to aj v prípade *Semenyaová*, ktorý však problém ešte viac zauzlil a namiesto toho, aby dal odpovede (formálne tak urobil), tak priniesol ďalšie otázky.

Prvý otáznik (v zameraní príspevku aj hlavný) je poskytnutie transnacionálnej ochrany ľudských práv EŠLP v kontexte extenzívneho výkladu extrateritoriálnej jurisdikcie vnútroštátneho súdu. Švajčiarsko sa pred EŠLP bránilo tým, že nezohralo žiadnu úlohu pri prijímaní DSD, ktoré prijala IAAF ako súkromnoprávne združenie založené na mŕnackom práve (na rozdiel od prípadu *Platini*, kde bola žalovaná FIFA ako celosvetová futbalová federácia založená a pôsobiaca vo Švajčiarsku). Švajčiarsky najvyšší súd preto nemôže vecne posúdiť obsah rozsudku CAS, a teda ani to, či pravidlá DSD sú v rozpore s Dohovorom, ale len to, či neodporuje verejnému poriadku založenému na všeobecne uznávaných hodnotách. Opačný výklad by spochybnil samotnú podstatu arbitráže a autonómie športu v štáte. Švajčiarska vláda upozornila EŠLP aj na dôsledky široko chápanej extrateritoriálnej jurisdikcie štátu, ktoré by viedli k premiestneniu sídla CAS mimo členského štátu Rady Európy, čím by športovci úplne stratili ochranu Dohovorom.

Komora EŠLP podľa očakávania aplikovala na extrateritoriálnu jurisdikciu Švajčiarska prípad *Marković* a odvolanie proti rozhodnutiu CAS na Švajčiarsky najvyšší súd, podľa nej *a priori* založilo extrateritoriálnu jurisdikciu Švajčiarska.⁴⁹ Samotná možnosť odvolania na tento súd je určitou kompenzáciou za faktické povinné arbitrážne konanie v prípade športovcov, pretože tí sa vo veľkej väčšine podriaďujú právomoci športových organizácií pri rozhodovaní o ich sporoch v súvislosti so športovou činnosťou. Tým fakticky EŠLP potvrdil svoje smerovanie k tomu, aby sa stal kľúčovým subjektom pri poskytovaní transnacionálnej ochrany ľudských práv. Do prípadu *Semenyaová* bol však EŠLP veľmi zdržanlivý pri určovaní rozsahu tejto ochrany a fakticky aj v predchádzajúcich „športových“ prípadoch sa držal precedenčného rozhodnutia vo veci *Marković*, ktorý poskytol široký priestor na voľnú úvahu vnútroštátnym súdom, ako budú aplikovať rozsah extrateritoriálnej jurisdikcie štátu založenú vnútroštátnym zákonom.

Vnútroštátny zákon v prípade *Semenyaová* v čl. 190 LDIP obmedzil rozsah preskúmania rozhodnutí medzinárodných arbitrážnych súdov⁵⁰ a Švajčiarsky najvyšší súd navyše konštantne k tomuto rozsahu svojej prieskumnej právomoci pristupuje reštriktívnym spôsobom. Okrem procesných otázok spojených so spravodlivosťou arbitrážneho konania (opakujem, na CAS sa EŠLP díva ako na súd v zmysle Dohovoru) sa jeho vecný prieskum obmedzuje len na otázku zlučiteľnosti rozsudku s verejným poriadkom (tým,

⁴⁹ Za prioritné považovala Veľká komora EŠLP vzťah Švajčiarskeho najvyššieho súdu k CAS, pričom sa odvolala na prípady *Golić proti Holandsku* (z 9. júna 2009, č. 22617/07) a *Blagojević proti Holandsku* (z 9. júna 2009, č. 49032/07), v ktorých už samotný fakt, že Medzinárodný trestný tribunál má sídlo v Holandsku, zakladá určitú extrateritoriálnu jurisdikciu Holandska bez ohľadu na to, že Medzinárodný trestný tribunál má ako medzinárodná organizáciu určitú diplomatickú imunitu voči hosťiteľskému štátu.

⁵⁰ Právomoc preskúmať rozhodnutia týchto arbitrážnych rozhodnutí sa týka správnosti zloženia rozhodcovského súdu, jeho právomoci na prejednanie sporu, rešpektovanie kontaktdiktórnosti konaní a či rozhodcovský súd nerozhodoval *ultra petitem*.

že ESLP uznal právomoc Švajčiarskeho najvyššieho súdu preskúmať rozhodnutia CAS tak nepriamo zaviedol aplikáciu švajčiarskeho „verejného poriadku“ na celý svet), pričom k obsahu pojmu „verejného poriadku“ si Švajčiarsky najvyšší súd vytvoril ustálenú judikatúru a od nej sa neodchýlil ani pri posudzovaní prípadu *Semenyaová*. Problémom je však to, že ESLP tento výklad nerešpektoval a konfrontoval ho s Dohovorom, čím *de facto* vytvoril základ na transnacionálnu ochranu ľudských práv a tým aj celosvetový dosah Dohovoru.

V tejto súvislosti sa však vynára druhá otázka (a na ňu nadväzujúce ďalšie) – a ešte závažnejšia. Aký rozsah by mala mať táto transnacionálna ochrana ľudských práv vykonávaná na základe Dohovoru? Z rozsudku vo veci *Semenyaová* sa dostávajú do popredia minimálne tri veci, a to:

- a) možnosť uplatňovania transnacionálnej ochrany ľudských práv aj na tzv. derogovateľné ľudské práva,
- b) právo ESLP posudzovať dosiahnuté výsledky vedy,
- c) autonómia športu pri posudzovaní spravodlivosti v športe označovanej ako *fair play*.

Ad a) V doterajšom vývoji judikatúry bola extrateritoriálna jurisdikcia štátu posudzovaná predovšetkým z pohľadu nederogovateľných ľudských práv v kontexte čl. 15 Dohovoru, ktorý medzi ne zaraďuje právo na život, zákaz mučenia, nevoľníctva a otroctva, ako aj princíp *nullum crimen sine lege*. V prípade *Semenyaová* však sťažovateľka namietala porušenie práva na súkromie v kontexte zákazu diskriminácie v oblasti spravodlivosti v športe a Švajčiarsky najvyšší súd jej žalobu preskúmal tak, že porušenie tohto práva konfrontoval s pojmom „verejného poriadku“, čo ESLP stačilo na to, aby v bode 108 rozsudku konštatoval, že „*Spolkový súd skúmal sťažnosti formulované sťažovateľom z hľadiska diskriminácie, osobnostných práv a ľudskej dôstojnosti... nemožno potom tvrdiť, že tieto sťažnosti nemôže preskúmať Súdny dvor*“ (teda ESLP). V bode 175 zároveň kritizoval reštriktívny prístup Švajčiarskeho najvyššieho súdu, pričom športovú arbitráž odlišil od obchodnej arbitráže, kde sú si podniky pri uzatváraní zmlúv rovnocenné, kým v športe „*sa jednotlivci ocitnú v konfrontácii s často veľmi silnými športovými organizáciami*“, ale ich ochrana by nemala byť na nižšej úrovni ako u osôb, ktoré vykonávajú „konvenčnejšie povolanie“. Z toho pre ESLP vyplynulo, že práve znížená miera voľnej úvahy štátu pri preskúmaní rozhodnutia CAS viedla k porušeniu čl. 8 Dohovoru v spojení s čl. 14 Dohovoru.⁵¹ Odôvodnil to v bode 184 rozsudku tým že „*ani CAS, ani federálny súd nevykonali vo svetle Dohovoru hĺbkové preskúmanie dôvodov, ktoré podporujú objektívne a primerané odôvodnenie nariadené DSD*“ a konkrétne federálny súd mal „*odpovedať podrobnejšie najmä na argument sekundárnych účinkov*“ nútenej liečby, čo už zasahuje do rozsahu právomoci súdu preskúmať obsah vedeckých tvrdení.

⁵¹ Pochybnosť o rozšírení extrateritoriálnej jurisdikcie nepriamo potvrdil aj disentujúci sudca Serghides, ktorý vo svojom súhlasnom význame argumentoval tým, že ESLP sa mal zaoberať aj porušením čl. 3 Dohovoru z dôvodu, že nútená liečba založená na fiktívnej možnosti výberu (buď budem užívať antikoncepciu a budem môcť súťažiť, alebo naopak) minimálne predstavuje zásah do práva na neponižujúce zaobchádzanie v zmysle čl. 3 Dohovoru.

Ad b) Rozhodnutia CAS a Švajčiarskeho najvyššieho súdu boli založené na početných znaleckých posudkoch z oblasti vedy, ktoré však ESLP nepovažoval za dostatočné na to, aby:

- sa hladina testosterónu v krvi považovala za objektívne kritérium na odlišenie muža a ženy v kontexte zabezpečenia spravodlivosti v športe,
- pri hormonálnej liečbe, konkrétne užívaním antikoncepcie, absolútne sa vylúčili nežiaduce vedľajšie účinky.

V prípade *Semenyaová* sa ESLP vlastne prvýkrát vážnejšie zaoberal posudzovaním vedeckej metodológie v samostatnej časti rozsudku nazvanej *Vedecké pochybnosti o opodstatnenosti nariadenia DSD* v bodoch 179 až 184 a následne v bodoch 185 až 190 rozsudku pri zohľadnení vedľajších účinkov spôsobených požadovanou medikamentóznou liečbou. V zásade ESLP nadviazal na obavy vyslovené CAS v prípade *Dutu Chand*, že sa vedecky dostatočne nepreukázalo, že hyperandrogénne športovkyne mali významnú výhodu z hľadiska ich výkonu v porovnaní s inými športovkyňami. V poznámke pod čiarou k bodu 183⁵², ako aj v zhode s určitými vedeckými argumentmi, podávanými vedľajšími účinkami konania dochádza k záveru, že CAS a Švajčiarsky najvyšší súd nevykonali „hlbkové preskúmanie“ vedeckých metód pri určovaní vplyvu testosterónu na výkonnosť športovkýň. Druhý argument ESLP je založený na tom, že sa dostatočne nezohľadnili vedľajšie účinky, ktoré „pociťujú tisíce, ak nie milióny iných žien s karyotypom XX“, ktoré užívajú „perorálnu antikoncepciu... dôkazy týkajúce sa účinku perorálnych kontraceptív na vrcholových športovcov sú veľmi obmedzené“ (bod 188 rozsudku) a „nariadenie liečby, ktorá môže spôsobiť významné vedľajšie účinky, nie z čisto medicínskych dôvodov, ale za účelom splniť podmienky stanovené DSD, nie je zlučiteľné s medzinárodnými štandardami lekárskej etiky“ (bod 189 rozsudku).

Na širší problém spochybňovania vedeckej metodológie súdom upozornili vo svojom disentanom voči sudcovia Ktistakis, Roosma a Grozeva, ktorí v súvislosti s otázkou spoľahlivosti vedeckých dôkazov upozornili na rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvora v prípade *Lov veľrýb v Antarktíde (Austrália proti Japonsku z 31. marca 2014)*, kde išlo o zhodnotenie spoľahlivosti japonskej vedeckej metodológie. Na účely jej preskúmania zvolil metodiku tzv. štandardu preskúmania, ktorú aplikoval aj Švajčiarsky najvyšší súd, čo považovali disentujúci sudcovia za dostatočné, pretože podľa nich „použitá vedecká metodológia sa ukázala ako koherentná, bez rozporov a vhodná na zdôvodnenie prijatých opatrení“.

Nejednotnosť samotných sudcov pri otázke spochybnenia spoľahlivosti vedeckých metód v konaní pred súdom otvára úplne novú a všeobecnejšiu otázku rozsahu možnosti súdu preskúmať vedecké expertízy z vedných oblastí na míle vzdialených od právnej vedy.

Ad c) Mohlo by sa zdať čťou pre šport, že sa stal „baranidlom“ transnacionálnej ochrany ľudských práv v konkurencii boja proti terorizmu či ochrany životného prostre-

⁵² Opiera sa o jediné odborné štúdiu z prameňa Sport Medicine-Open (2022), kde sa traja výskumníci domnievajú, že „výskum týkajúci sa intersexuálnych športovcov trpí nedostatkom informácií, najmä o konkurenčných výhodách“ intersexuálnych športovkýň.

dia. Svedčí to o celosvetovom fenoméne športu a jeho význame pre spoločnosť. Na druhej strane je to práve férovosť športovej súťaže, ktorá je základom jeho unikátnosti ako hry s neistým výsledkom, a zároveň odôvodnením potreby zachovania autonómnosti športu.⁵³ Zasahovanie štátu do tejto autonómnosti by bolo škodlivé a odôvodnené len ekonomickým rozmerom športu a ochranou ľudských práv športovcov a iných športových odborníkov (trénerov, rozhodcov atď.) či športových klubov a fanúšikov. Tento princíp doteraz plne rešpektoval aj ESLP a zdráhal sa vecného preskúmania sťažností súvisiacich so športovou činnosťou.

V prípade *Semenyaová* tento princíp porušil. Navyše vo veľmi problematickej otázke, a to v diskriminácii intersexuálnych športovkýň, pričom samotnú diskrimináciu riešil „len“ cez optiku týchto športovkýň postavených pred „Sophiiinu voľbu“: buď športovať a podriať sa športovým pravidlám DSD, alebo sa venovať inému povolaniu. Lenže rovnakú „voľbu“ majú aj ostatné ženy: buď budú s vysokou pravdepodobnosťou prehrávať s intersexuálnymi športovkýňami, alebo sa budú venovať inému povolaniu. Pripomína to „góly do vlastnej brány“ ako „nežiaduci“ (pre ženy) efekt v súvislosti s genderovou politikou vyrovnávania sa s mužmi. Rozhodnutie vo veci *Konstantin Markin proti Rusku* (zo 7. októbra 2010, č. 30078/06) bolo triumfom rodovej rovnosti, ale vzápätí prišlo rozhodnutie vo veci *Stec a ostatní proti Spojenému kráľovstvu* (z 12. apríla 2006, č. 65731/01 a 65900/01) a *Anderle proti Českej republike* (zo 17. februára 2011, č. 6268/08), ktoré otvorili otázku diskriminácie mužov pri určovaní veku pre odchod do dôchodku,⁵⁴ či rozhodnutie vo veci *Khamtokhu a Aksenchik proti Rusku* (z 24. januára 2017, č. 60367/08 a 961/11), ktoré reagovalo na zavedenie doživotného trestu odňatia slobody aj pre ženy.

V hollywoodskych filmoch sa na konci očakáva *happy end* a v príbehu bežkyne *Caster Semenya* ním môže byť rozhodnutie Veľkej komory ESLP (v čase písania príspevku ešte nebolo rozhodnuté o predložení tejto veci na jej rozhodnutie), ale ak by bolo akékoľvek, víťazom by zrejme bola transnacionálna ochrana ľudských práv prostredníctvom extrateritoriálnej jurisdikcie nielen štátu, ale aj ESLP ako najvýznamnejšieho reprezentanta regionálnej ochrany ľudských práv na medzinárodnej úrovni.

Literatúra

- ALTWICKER, T. Transnationalizing Rights: International Human Rights Law in Cross-Border Contexts. In *European Journal of International Law*. Volume 29, Issue 2, May 2018, s. 581 – 606
- BOSSUYT, M. Judicial Activism in Strasbourg. In Wellens, K. (eds.) *International Law in Silver Perspective. Challenges Ahead*. Leiden : Brill/Nijhofs, 2015, s. 31 – 56

⁵³ D. Rietiker pripomína tri základné piliere autonómnosti športu, a to:

- medzinárodné riadiace športové federácie majú širokú samoregulačnú schopnosť vrátane disciplinárnych noriem, ktoré sa vzťahujú na ich členov;
- v dôsledku pyramídálnej štruktúry a vysokointegrovanému charakteru športového hnutia efektívnosť dodržiavania športových pravidiel si nevyžaduje „pomocnú“ ruku štátu;
- športové organizácie majú exkluzívnu právomoc dohliadať na dodržiavanie pravidiel „*lex sportiva*“.

RIETIKER, D. Defending... Dielo cit. v pozn. 42, s. 22.

⁵⁴ Bližšie SVÁK, J. Medzinárodná ochrana diskriminovaných mužov. In *Justičná revue*. 2023, č. 1, s. 77 – 85.

- BOŠNJAK, M., ZAJAC, K. Judicial Activism and Judge-Made Law at the ECtHR. In *Human Rights Law Review*. Volume 23, Issue 3, 2023
- BÚRCA, G. de. Human Rights Experimentalism. European University Institute, Max Weber Programme, 2021/02.
- CHIMNI, B. S. International Institutions Today: An Imperial Global State in the Making. In *European Journal of International Law*. Volume 15, Issue 1, 2004, s. 1 – 37
- GOLDER, B. Beyond redemption? Problematising the critique of human rights in contemporary international legal thought. In *London Review of International Law*. Volume 2, Issue 1, 2014, s. 77 – 114
- HOVELL, D. The authority of Universal Jurisdiction. In *European Journal of International Law*. Volume 29, Issue 2, 2018, s. 427 – 456
- KOZMA, J., NOWAK, M., SCHEININ, M. *A World Court of Human Rights. Consolidated Statute and Commentary*. Vienna/Graz : Neuer Wissenschaftlicher Verlag, 2010
- MILLS, A. Rethinking Jurisdiction in International Law, 84(1) In *British Yearbook of International Law*. Volume 84, Issue 1, 2014, s. 188 – 229
- PETERS, A. Humanity as the: A and Ω of Sovereignty. In *European journal of International Law*. Volume 20, Issue 3, august 2009, s. 513 – 544
- POSNER, E. *The Twilight of Human Rights Law*. Oxford : Oxford University Press, 2014
- RASILA, I. de la. The World Court of Human Rights. In *Human Rights Law Review*. Volume 19, Issue 3, 2019, s. 585 – 603
- RIETIKER, D. *Defending athletes, players, clubs and fans*. Strasbourg : Éditions du Conseil de l'Europe, 2022
- SVÁK, J. *Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2023
- SVÁK, J. Medzinárodná ochrana diskriminovaných mužov. In *Justičná revue*. 2023, č. 1, č.77 – 85
- SVÁK, J., GRÜNWARD, T. *Nadnárodné systémy ochrany ľudských práv. I. zväzok. Štruktúra systémov a ochrana politických práv*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019
- TIGROUDJA, H. La création d' une Cour mondiale des droits de l' homme est-elle contra victima? Libres propos introductifs. In FROUVILLE, O. de. (ed.), *Le système de protection des droits de l'homme des Nations Unies: présent et avenir*. Paris : Publications du Centre de recherche sur les droits de l'homme et le droit humanitaire. Université Panthéon-Assas, Paris 2, 2017
- TORNQUIST-CHESNIER, M. NGO and International Law. In *Journal of Human Rights*. Volume 3, Issue 2, 2004, s. 253 – 263
- URBAITÉ, L. Judicial activism in the approach of the European Court of Human Rights to positive obligations of the state. In *Baltic Yearbook of International Law*. Volume 11, Issue 1, 2011, s. 211 – 238